

STEP VE BOZKIR ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

kitaplık

Hatice Ebrar AKBULUT

Edebiyat eleştirmeni ve çevirmen Murat Belge'nin *Step ve Bozkır* üst başlığında yayınlanan kitabı, *Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür* alt başlığıyla İletişim Yayınları'ndan çıktı. Kitabın görselini sosyal medyada görmüş, altındaki yorumlara biraz göz atmıştım. Dikkatimi çeken yorumlardan birisi, kitabın alt başlığında bir anlatım bozukluğunun olduğunu söyleyen yorumdu. Birkaç kez okuyunca, alt başlıkta zorlama bir söz dizimi var gibi. "Rus ve Türk edebiyatında" denilse daha şık olabilirdi. Kitabın kapağıysa ilginç, dikkat çekici.

Belge, kitabın girişinde, *Step ve Bozkır*'ı planlayarak hazırladığını söylüyor. Kitapta bir araya getirilen yazıların bir montaj gibi düşünülmesi gerektiğini vurguluyor. "Çeşitli zamanlarda çeşitli konular üzerine düşündüğüm, bazen yazdığım, bazen yazmayıp aklımda tuttuğum şeyler bir vesileyle bir araya gelmeye başladı. Farklı yerlerden kaynayıp sonra yerçekimine göre hepsi aynı havzaya akan derecikler gibi, bu kitapta aynı havzaya aktılar." Belge, belirlediği ana konular üzerinde durarak birtakım saptamalara ve sonuçlara ulaşmış. Aydın sorunu üzerine eğilen Belge, Türkiye ve

Murat Belge, *Step ve Bozkır*,
İletişim Yayınları, Mayıs 2016

Rusya'da aydın tipinin rolünü ve nasıllığını tartışıyor. Edebiyat ve taşra, Türkiye'de eleştiri ve eleştirmenler, Türkiye'de ve Rusya'da lüzumsuz adam tiplemesi, edebiyatın ne olduğu/ne olması gerektiği gibi konular üzerinde düşünüp tartışıyor. *Lişnii Çelovek* yani Lüzumsuz Adam tiplemesi üzerinde oldukça fazla duruyor. "... lüzumsuz adam gibi bir kavramla karşılaşılınca, anlatılan insan tipolojisinin Türkiye'deki edebiyatta ne gibi biçimlere büründüğünü

düşünmemek elde değil. Madem bu iki toplumun hem rejimleri, hem de insan mizaçları arasında bazı benzerlikler olduğunu tespit etmişiz, “lüzumsuzluk” konusunda durum ne? Buradan yola çıkınca, benzerliklerle birlikte benzemezlikleri de daha iyi görebiliriz belki. Örneğin Türk edebiyatında bir Oblomov var mı? Varsa kim? Yoksa niye yok?” Rus edebiyatının görece daha erken gelişmiş olduğunu söyleyen Belge, 20. yüzyıl Rus edebiyatının 19. yüzyıl seviyesine ulaşmadığını düşünüyor. Türk edebiyatının gelişim sürecinin daha normal bir gelişim çizgisinde geliştiğini düşünen Belge, Türk edebiyatı için acemi bir başlangıç serüveninden söz ediyor.

Lişnii Çelovek kavramı etrafında, Türk edebiyatındaki birtakım eserlerde, lüzumsuz adam tiplmesi araştırmasını yapan Belge, lüzumsuz adam ismini Sait Faik’ten önce Sabahattin Ali’nin kullandığını söylüyor. “Cevdet Kudret de, Sabahattin Ali’nin *Kürk Mantolu Madonna* romanının adını önce Lüzumsuz Adam koymayı düşündüğünü, ama “s” ve “z” seslerinin kakışımını beğenmediği için vazgeçtiğini anlatıyor. Öyleyse lüzumsuz adam kavramını Sait Faik’ten önce o akletmiş.” Oblomov karakteri üzerinden, Türk edebiyatının dört eseri ele alınıyor: *Miskinler Tekkesi*, *Fahim Bey ve Biz*, *İçimizdeki Şeytan*, *Düşkünler*. Belge, Rus edebiyatında görülen bazı

temsili tiplmelerin Türkiye’deki karşılıklarını araştırıyor.

Batılılaşma meselesi, Türk aydınının, edebiyatının sürekli olarak konuştuğu, üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Modernleşmenin bir sonucu olarak gündemimize oturan Batılılaşma meselesi, tüm dünyayı etkisi altına almış durumdadır. Belge, kitabına *Step ve Bozkır* ismini seçmesini de Batılılaşma meselesine dayandırıyor. Neticede “Batılılaşmak” denildiğinde kentsel bir söylem/olgu akıllara geliyor. Ancak Belge, şu sonuca varıyor: “*Step ve Bozkır deyince dikkat kırsal alanlara çekiliyor ve bu da biraz yanıltıcı olabilir. Ancak, “büyük döngü”de bakınca tabii bu iki geniş alanın nihai belirleyicisi bu coğrafya. Dolayısıyla Step ve Bozkır adında karar kıldım.*” Belge, Rusya ile Türk edebiyatını birlikte ele almasının nedenleri olarak, her iki toplum arasındaki benzerliklere dikkat çekiyor. Coğrafi yakınlık, bu iki ülkenin birbirine komşu olmaları, bir toplumun imparatorluk olması, diğerinin buna hazırlanıyor oluşu ve her iki toplumun da birtakım nedenlerle bir başka varlığa benzemeye çalışması ve benzeme niyetiyle bir başka varlığa yönelmesi. “...ya da daha kötü kelimesiyle söyleyeyim, birisini taklit ediyor. Bunda şüphesiz gurur kırıcı bir durum var.” Belge, Türk edebiyatından seçtiği dört roman üzerinden Batılılaşmayı eleştiriyor, tartışıyor. *Fatih-Harbiye*,

Sinekli Bakkal, Eski Hastalık ve Huzur kitaplarında Batılı tiplmeleri ve Batılılaşma konusunu inceliyor.

Kitapta, okuru huzursuz eden, rahatsızlık veren bir konu dizini var gibi. Dağınık bir okuma yapılmış havası veriyor okura *Step ve Bozkır*. Tashih hatalarının oluşu da gözü tırmalıyor. Belge'nin bazı söylemleri, ifadeleri, özellikle *Türkiye'de Aydınların Konumu* başlığı altında açtığı bazı konular, söylediği bazı sözler, mevcut iktidarı hedef alırcasına, seçilmiş, söylenmiş gibi. Gezi gençliğinin, İspanya'daki insanlar gibi işsizlik nedeniyle değil, ekolojik sorunlar üzerinden ayaklandığını dile getirerek gezideki gençleri ayıklıyor, onlara çok yüce bir değer atfediyor. Gezi olayının tarihte bir daha tekrarlanmayacağını vurgulayarak bu olayı biricikleştiriyor. Bu olay üzerinden mevcut iktidarı yeriyor. Gezi olayı, kitabın bir yerlerine sıkıştırılmak, bir şekilde buradaki

gençlik övülmek istenmiş. “*İnternet üzerinde o son derece zeki mesajlarımı atıyor; dalgalarını geçiriyorlar. Belki de dış gıcırdatarak, yumruk sıkarak değil, şaka yaparak ve gülererek ve hayatı, ağacı, gülmeyi severek kazanacaklar girdikleri farklı mücadeleyi.*” Bağlantı kuramadığımız, neden burada dediğimiz bazı tuhaf-lıklar var kitapta. Gezi olayı ve buna benzer bazı ifadeler gibi.

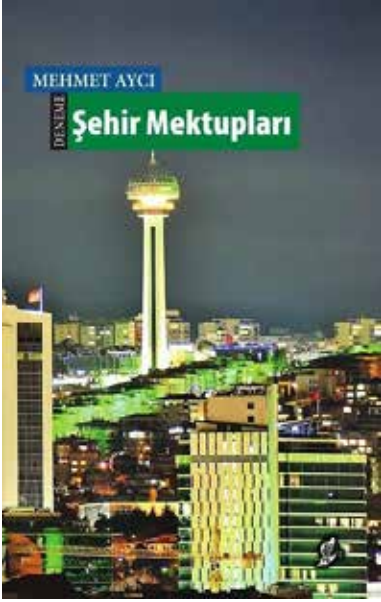
Netice olarak, *Step ve Bozkır*, farklı bir okuma eksenine çekmeye çalışıyor okuru. Dünya edebiyatına ve Türk edebiyatına farklı bir perspektiften bakma denemeleri yapıyor. Belge de bir deneme girişimi yapmış kanaatimce. Çünkü *Step ve Bozkır*, taşıdığı başlık itibarıyla ve ön sözde anlatılan içerik bilgileri yönüyle bir okur olarak beklentilerimize dört başı mamur bir şekilde karşılık vermiyor. Bununla beraber kütüphanemizde bulunması faydamıza olacak bir eser.

ŞEHİR MEKTUPLARI

Mehmet KURTOĞLU

Şehirlerin her yüz yılda bir değişime uğradığını söyleyenler savaş ve doğal afetleri göz önünde bulundurmuş olabilirler, fakat modernizmin şehirleri son kırk-elli yılda nasıl değiştirdiğini düşünmüşler midir, bilemiyorum. Zira

tarihin hiçbir döneminde, içinde yaşadığım bu çağ kadar hızlı değişen ve dönüşen bir zaman dilimi yaşanmamıştır. Modernizmin getirdiği bu hızlı değişimden kadim şehirler de payını almış, yerini beton yığını dediğimiz kentleşmeye bırakmıştır. Son yıllar da şehir üzerine yazılan metinlerin büyük çoğunluğu moderniteye eleştiri, geleneksel, kadim şehirlere ise ağıt niteliğindedir.

Mehmet Aycı, *Şehir Mektupları*,
Okur Kitap, 2016

Hızla gözlerimizin önünden kayıp giden kadim şehirlerimize yazar ve şairlerimiz haklı olarak ağıtlar yakarken, yaşanan zamana ayna tutmak, onu kayıt altına almak adına olsun içinde yaşadığımız şehirleri yazmak kimsenin aklına gelmemiş. Şair Mehmet Aycı, herkesin mazide kalmış şehirlere özlem duyduğu bir dönemde, bu alanda yazan ustaların izinden giderek tıpkı Ahmet Rasim, Mustafa Kutlu gibi “Şehir Mektupları” adıyla yaşadığı şehri, daha doğrusu başkent Ankara’yı kaleme almış.

Yirmi yılı aşkın bir süredir yaşadığı Ankara’yı, içerden bir bakışla, geçmişi değil görüp yaşadığı anı, şehrin mekânlarını an-

latan Aycı, birçok yazarın, olumlu veya olumsuz ideolojik saplantıyla yaklaştığı başkenti, herhangi bir saplantıya düşmeden yazmış. Tabii bunu yaparken de Ankara’nın hakkını Ankara’ya vermesini bilmiş. Örneğin “*Ankara, bu coğrafyadaki şehirlerin en ağır abisidir*” diyerek, dostun ve düşmanın kabul edebileceği bir noktaya dikkat çekerek, Tanpınar’ın “*Bir başkent her zaman başkenttir konuşur*” sözünü farklı bir şekilde bize hatırlatmak istemiş, böylece başkent Ankara’nın hakkını vermiştir. *Şehir Mektupları*’nda Aycı’nın Ankara ile ilgili çok orijinal ve yerinde tespitleri vardır. Bu tespitler, şehri derinliğine gözlemleyen, şehrin havasını teneffüs edip, suyunu içen bir şairin ince duyarlılığından süzülmüştür. Örneğin; “*81 vilayet içerisinde sırtını en fazla devlete yaslayan şehir*”, “*bir şehir önce terminalinden tanınır*” yahut “*Yazın Ankara’ya ettikleri*” bölümünde Ankara’nın yazını anlatırken; “*bürokraside vekâletlerin en yaygın olduğu dönem*” ifadeleri herkesin bildiği fakat fark edemediği ifadelerdir. Bunlar Ankara’yı bilenlerin de üzerinde mutabık kalacağı bir tanımlamalardır. Zira şehri anlamak demek, ona yakıştıracığımız sıfatları bulabilmek, görebilmek demektir...

Ahmet Rasim’in *Şehir Mektupları*’ndaki İstanbul tadında an-

lattıklarına karşılık, Aycı, şairliği ve denemeciliğini konuşturduğu *Şehir Mektupları*'nda, Ankara'yı anlatmış. Onun bu mektuplarında Ankara'nın geçmişi veya felsefesini değil, yaşanılan zamanı bulursunuz. Ankara'nın karını, garını, parkını, mevsimini, rengini, bağını, bahçesini, Sakarya caddesinde kitapçılarını, sahaflarını, mekân ve insan ilişkilerini vs... O yaşanılan şehri, anı anlatırken, taşı toprağı, ağacı, nebatatı vs. şeyleri konuşturur, insanileştirir. Diyebiliriz ki Aycı, bu bağlamda şehir üzerine yazanların yapmadığını yapmaya çalışır. Örneğin bir şehre kar yağması kadar normal ne olabilir? Ama Aycı, Ankara'nın karını anlatırken, yalnızca karı anlatmaz, onun insan üzerindeki tesirini, sosyal hayatı nasıl etkilediğine değinir, karın şehirleri teslim almasına karşılık, Ankara'da teslim alamayışını ve bu teslim olmayışın ne demek olduğunu anlatır. Hatta bir şehrin farklı semtlerinde farklı şekilde kendini gösteren karın, Ankara'ya "*hülasa edilmez bir güzellik*" kattığını Aycı'dan öğreniyoruz.

Bir şehrin köpekleriyle dilencileri, kitapçıları ile çocuk satıcıları, yer altı camileriyle yer üstü birahaneleri, oruçlusuyla oruçsuzlarının bir arada anlatıldığı kitapta, Aycı, yıllardır Sakarya caddesini mesken tutan Kader adlı bir

dilenci için özel bir başlık açarak bir mekân üzerinden bir dilenciye yer verir. Aslında Kader'in dilendiği sokaktan geçen, hatta ona yardımda bulunan birçok yazar, şair vardır ama hiç birinin aklına bunu yazmak gelmemiştir. Yahut satıcı çocuklar ve sokak çalgıcıları bir şehri tanımlamada ne denli belirleyici olabilir? Aycı, işte bu kitabında sıradan bir dilencinin, bir sokak satıcısının şehri tanımlamada önemli bir yeri olduğunu gösteriyor. Bize sıradan gelen şeylerin, edebiyat için nasıl da değerli olduğunu anlatmış oluyor.

Bir şehre mahsus hayvanlar vardır ve o şehirler o hayvanlarla kendilerine bir paye çıkarırlar. Örneğin Sivas'ın Kangal köpeği, Urfa'nın ceylanı, Arap atı, Ankara'nın kedisi vs... Bir de şehirleri besledikleri hayvan üzerinden okuma vardır ki, bunu en güzel Nuri Pakdil, 'Batı Notları'nda yapar. Paris'e ayak bastığında köpeklerin çokluğunu görünce "Paris ne kadar köpekse, İstanbul o kadar güvercindir" diyerek bir medeniyet tanımlamasında bulunur. Aycı, Ankara'nın kedilerine değil de çoğalan sokak köpeklerine değinirken daha çok kendi mahallesindeki Gar civarındaki köpeklerin başıboşluğuna yer vererek, köpekleri sınıflara ayırmış. Sokak köpekleri ve burjuva köpekleri! Aycı bununla da kalmamış, ironi yaparak, burju-

va köpeklerinin sokak köpeklerine gıpta ile baktığını yazmış. Evinin önünden kafiler hâlde geçen köpekler istinaden “Köpek Yolu” tanımlaması yapmış. Bu tanım ve anlatımlar gerçekte Ankara’nın geleceğine düşülen notlardır. Dahası Nuri Pakdil’in, Paris ile İstanbul’u köpek ve güvercin üzerinden tanımlaması gibi bir medeniyet okumasıdır. Bir şehri tanımlamak için sunulan malzemeler...

“Ankara’da bir mekân bir defa görülünce akılda kalacak, yeniden keşfe ihtiyaç bırakılmayacak, çerçevesiz asılacak bir niteliğe sahiptir” diyen Aycı, sanki Ankara’nın statükocu anlayışıyla insani ve mekânsal anlayışını özdeşleştirir. Gerçekten Ankara, dinamik değil, statik bir şehirdir, bu özelliğini büyük ihtimalle Aycı’nın “ağır abi” dediği özelliğinden alıyor. Birçok yazar ve sanatçının Ankara söz konusu olduğunda İstanbul ile kıyaslamaya girişmesini Aycı’nın *Şehir Mektupları*’nda pek göremeyiz. Aycı Ankara’nın özelliklerini sıralarken, okuyucunun zihninde hemen Ankara’nın tersi İstanbul canlanmaktadır. Örneğin “Ankara’nın tanımlı bir şehir olduğunu, nerede, ne zaman, neyle karşılaşacağınız bellidir, ezberlenmiş bir monotonluktur. Kentte

sizi şaşırtan, her gün bir tazelik yeni bir rüzgâr bağışlayan bir atmosfer aramanız boşunadır” diyen Aycı’nın bu tanımı, insanın aklına İstanbul’u düşürmektedir. Çünkü Ankara’nın donukluğu İstanbul’un dinamikliğini ister istemez zihninizde canlandırıyor. Burada Aycı’nın üsluptan/anlatımının başarısından kaynaklanıyor.

Şehir mektupları okunmadan bugünkü Ankara’nın kültürel zenginliğini öğrenmek mümkün değil. Aycı bu kitabında şehri, şehir yapan özelliklere yer vermekle kalmamış, bunların Ankara’nın sosyal ve siyasal hayatı içindeki etkisine de değinmiştir. *Şehir Mektupları* usta bir şairin, güçlü bir denemcinin derin gözlemleri, zamana yayılmış yaşanmışlıklarının özeti gibidir. Bir şehri uzun metinlerden tanımak yerine, böylesine bir deneme kitabından öğrenmek daha akıllıca.

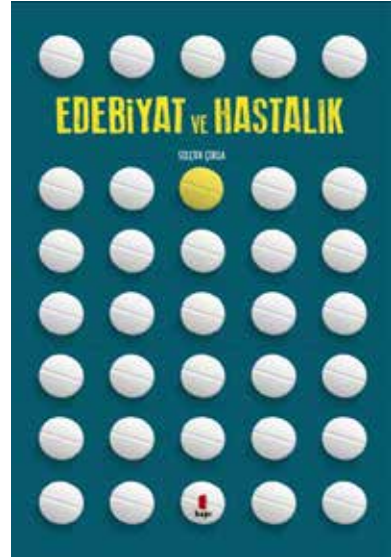
Aycı, iyi bir gözlemci, şehri iyi okuyan biri olduğunu *Şehir Mektupları*’nda fazlasıyla gösteriyor. Onun yazılarını okuduğumuzda onun anlattığı mekânlar, insanlar ve olaylar bir anda zihninizde canlanıyor. Sanki bir yazı okuyoruz da bir belgesel yahut bir anı yaşıyoruz...

EDEBİYAT VE HASTALIK

Mehmet Akif ÇETİN

Hastalık edebî eserlerin hemen her türüne bir şekilde konu olmuştur ancak bunun sebepleri üzerinde fazla düşünülmüş değildir. Bu bakımdan hastalık ve edebiyat ilişkisi -en azından Türk edebiyatında birkaç istisna dışında- hâlâ bakir bir alandır denilebilir.

Bu mümbit sahada Selçuk Çıkla *Edebiyat ve Hastalık* adını verdiği kitabında çoğunlukla erken dönem (19. yy. sonu) Türk romanlarından hareketle hastalık ve edebiyat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İncelemeye konu olan eserlerin büyük bölümü Cumhuriyet Dönemi öncesinde kaleme alınmış romanlardan oluşuyor. Bununla birlikte az sayıda Cumhuriyet Dönemi ve Batı edebiyatına ait eserlerin de incelemeye konu olduğunu görüyoruz. Batı edebiyatından alınan *Don Quixote*, *Madame Bovary*, *Kamelyalı Kadın* gibi örneklerin doğrudan dönemin edebiyatı üzerinde etkisi olan ve dönemin yapıtları ile organik bir bağa sahip eserler olduğu dikkatleri çekiyor. Bunun yanında yazar -erken dönem Türk romanına yukarıda saydığımız eserlere nispetle daha uzak olmakla beraber- edebiyat ve hastalık arasındaki ilişkiyi billurlaştırması adına daha birçok farklı dönemden eserlerden

Mehmet Akif ÇETİN, *Edebiyat ve Hastalık*,
Kapı Yayınları, 2016

de örnekler vererek düşüncelerini kuvvetlendirmiştir.

Yazarın örneklem dünyasını kendi deyişi ile “*genel olarak edebiyat, özel olarak ise Türk edebiyatı*”¹ oluşturuyor. Kitapta “Sağlık ve Hastalık”, “Edebiyat ve Hastalık”, “Hasta Türleri”, “Hastalıklar”, “Hasta Mekânlar”, “Hasta Tipler” ve “Doktorlar” olarak yedi ana başlık altında toplam kırk iki alt başlık bulunuyor. Bu alt başlıklar arasında “Romanların Tesiri”, “Roman Muzır mıdır?”, “Aşk ve Hastalık: Aşk Hastalığı” gibi hem okuyucunun ilgisini çekecek hem de tarafları bir uzlaşma zemininden ziyade tartışma/tekrar dü-

1 Selçuk Çıkla, *Edebiyat ve Hastalık*,
Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s. 11.

şünme ortamına davet eden eğlenceli ve ilgi çekici başlıklar yer alıyor.

Ele alınan bu konular şüphesiz bu kadar geniş bir sahada yazarın üzerinde araştırma yaptığı belli problematiklerden ve çoğunlukla belli bir dönemden hareketle inceleniyor. Bunu kendisi de belirten araştırmacı “edebiyat ve hastalık” ilişkisi konusunda ele alınabilecek diğer başlıklara şöyle işaret ediyor: “Söz gelişi yazarların hastalıkları, bu hastalıkların eserlerine yansımaları ve bunların metaforik değerleri; doktor yazarlar, doktor yazarların hastalıkları ve bunların eserlerindeki karşılıkları; edebî metinlerin bazı okurlar üzerindeki hasta edici veya iyileştirici tesirleri gibi başlıklar bu kitapta yeterince ele alınamamış, bu sebeple de çeşitli boyutlarıyla araştırmaya açık konulardır.”²

Yazar edebî metinlerin kurucu öğelerinden biri olarak kabul ettiği hastalık olgusunu olabildiğince geniş bir çerçevede ele almış. Kötülükten aşırılığa, suçtan günaha, aşktan kıskançlığa, narsisizmden bovarizme, entrikadan edebiyat sevgisinde aşırılığa kadar uzanan geniş bir teşhis sahası var. Bu saydıklarımızın hemen hepsinin ya sebebini ya sonucunu hastalık olarak görüyor Çıkla. Hastalığı ise her türlü bozuluşun adı olarak tanımlayarak okuyucuya uzunca bir hastalıklar listesi sunuyor:

“Meyve ve sebzelerdeki çürüme, bozulma, kokuşma; bazı cisimlerdeki yanma, patlama, çökme, insan zihninde ve ruh dünyasında görülen cinnet, öfke patlaması, hafıza kaybı, bunaklık, delilik, bağımlılık, sapıklık, ümitsizlik, ileri derecedeki karamsarlık; davranış ve huylardaki yansımalarıyla dedikodu, iftira, cimrilik, fuhuş, haset, hırsızlık, tefecilik, kumar, uyuşturucu, fanatizm gibi tutkuya dönüşmüş olan alışkanlıklar ve aşırı-sevgiler; ayrıca bireylerden topluma doğru sirayet eden modalar; izm’ler, taklitçilik, hayranlık, züppelik; toplumları yıkan anarşi, terörizm, ihtilal, savaş, iç savaş; işte bunların hepsi anormal (hastalıklı) hâller ya da eylemlerdir.”³

Edebiyat ve Hastalık’ta hastalığın izleri yalnızca birey ve toplum ekseninde değil; yapılar, kurumlar ve kuruluşlar ekseninde de aranıyor. Giderek kimliksizleşen şehirlerden, kahveler/kafeler ve eğlence merkezlerinin yaygınlaşması ile çehresi değişen İstanbul’a, hastaneler ve hapis-hanelerden kerhanelere kadar birçok yer bu kitapta edebiyat ve hastalık ilişkisi bağlamında ele alınıyor.

Bu bakımdan eser okuyucularını erken dönem Türk romanı üzerinden hastalıklar, aşırılıklar ve yozlaşma üzerinde yeniden düşünmeye davet ediyor.

2 age, s. 12.

3 age, s. 13-14.